

The Search for Identity in the Poetry of Nasir Hisami and Qasim Tabak

-Faculty of Education for Humanities - Department of Kurdish Language-

Asst. Prof. Dr. Shno Ahmed Ghafour

Email: shnoahmed@uokirkuk.edu.iq

Abstract

This research endeavors to investigate the theme of identity and the search for it within the poetry of two Kurdish poets, Nasri Hisami and Qasim Tabak. Through a detailed textual analysis of their poems, the researcher seeks to uncover the diverse aspects of Kurdish identity, including national identity, linguistic identity, cultural identity, and individual identity, as portrayed in the works of both poets. The study adopts a comparative approach to examine the thoughts and perceptions of the two poets regarding the issue of identity and the various factors influencing the construction of Kurdish individual identity. The findings demonstrate that both poets, albeit through different approaches, attribute significant importance to the concept of identity. Through their poetic works, they strive to defend Kurdish identity and highlight its fundamental pillars. Furthermore, the study illuminates the differences between their perspectives on issues related to identity.

Keywords: Identity, National Identity, Linguistic Identity, Cultural Identity.

البحث عن الهوية في أشعار ناصر حسامي وقاسم تاباتك

كلية التربية للعلوم الإنسانية - قسم اللغة الكوردية

أ.م.د. شنو أحمد غفور

الملخص

يسعى هذا البحث إلى تحليل مفهوم الهوية والبحث عن الهوية في قصائد شاعرين كورديين هما ناصر حسامي وقاسم تاباتك. من خلال تحليل النصوص الشعرية، تم محاولة تحديد الأبعاد المختلفة للهوية الكوردية، مثل الهوية القومية، والهوية اللغوية، والهوية الثقافية والفردية في أشعار كلا الشاعرين. يقوم البحث بدراسة مقارنة لفكر كلا الشاعرين فيما يتعلق بقضية الهوية والعوامل المؤثرة في تكوين هوية الفرد الكوردي. تظهر نتائج البحث أن كلا الشاعرين قد أوليا اهتماما خاصا بقضية الهوية بأساليب مختلفة، وحاولا من خلال قصائدهما الدفاع عن الهوية الكردية وتجسيد أسسها الرئيسية. كما يسلط الضوء على الاختلافات في وجهات نظر الشاعرين فيما يتعلق بالقضايا المرتبطة بالهوية.

الكلمات المفتاحية: الهوية، الهوية القومية، الهوية اللغوية، الهوية الثقافية.

گه‌پان به دواى شوناس له شيعره‌كانى (ناسرى حيسامى) و (قاسم تاباك)دا

كۆليژى په‌روه‌رده بۆ زانسته مرقۇايه‌تبييه‌كان - به‌شى زمانى كوردى

أ.م.د. شنو احمد غفور

پوخته

ئهم توێژينه‌وه‌يه چه‌مكى شوناس و گه‌پان به‌دواى شوناسدا له شيعره‌كانى هه‌ردوو شاعيرى كورد (ناسرى حيسامى) و (قاسم تاباك)ش يكاربكات. له ڤيگه‌ى شيكردنه‌وه‌ى ده‌قه شيعرييه‌كانه‌وه هه‌ولداوه ڤه‌هه‌نده جياوازه‌كانى شوناسى كوردى، وهك شوناسى نه‌ته‌وه‌يى، شوناسى زمانى، شوناسى كه‌لتورى و تاكه‌كەسى له شيعره‌كانى هه‌ردوو شاعيردا ده‌ستنيشان بکريت. توێژينه‌وه‌كه به‌ شيوه‌يه‌كى به‌راوردكارى ليكۆلینه‌وه له هزر و بیری هه‌ردوو شاعير ده‌كات سه‌بارهت به‌ پرسى شوناس و ئه‌و فاكته‌رانه‌ى كارىگه‌رييان له‌سه‌ر دروستبوونى شوناسى تاكى كورد هه‌يه. ئه‌نجامه‌كانى توێژينه‌وه‌كه ده‌ريده‌خه‌ن، هه‌ردوو شاعير به‌ شيوه‌ى جياوازه‌كانى گرنگيه‌كى تايبه‌تيان به‌ پرسى شوناس داوه و له ڤيگه‌ى شيعره‌كانيانه‌وه هه‌وليانداوه به‌رگريى له شوناسى كوردى و به‌رجه‌سته‌کردنى بنه‌ما سه‌ره‌كويه‌كانى ئهم شوناسه‌ بکه‌ن. توێژينه‌وه‌كه تيشكه‌خاته‌سه‌ر ئه‌و جياوازيانه‌ى له نێوان بۆچوونه‌كانى هه‌ردوو شاعيردا هه‌ن سه‌بارهت به‌ پرسه‌كانى په‌يوه‌ست به‌ شوناسه‌وه.

كليله وشه: شوناس، شوناسى نه‌ته‌وه‌يى، شوناسى زمانى، شوناسى كه‌لتورى.

1-1- پیشه کی

1-1- ناویشانی توژیینه وه

شوناس یه کیکه له گرنگترین چه مکه کان له سه رده می نویدا، به تایبهت بو نه ته وه بنده سته کان، که له پرۆسه ی خودۆزینه وه و دروستکردنی شوناسی سه ره خودا ده ژین. ئەده بیات، به تایبهت شیعر، یه کیکه له گرنگترین میکانیزمه کانی ده ربړینی شوناس و بهرگری لئی، رینگه یه که بو پاراستنی که لتوور و دابونه ریته کان، که پیکهینه ری شوناسی تاکن. له ئەده بی کوردیدا، شیعر پۆلیکی گرنگی له خه باتی نه ته وه یی و که لتووریدا گپراوه و زۆربه ی شاعیران له رینگه ی شیعره کانیانه وه هه ولیان بو پاراستنی شوناسی نه ته وه یی و که لتووری کوردیی داوه. (ناسری حیسامی) و (قاسم تاباک) دوو نمونه ی دیاری شاعیرانی هاوچه رخی کوردن، به وردیی و قوولی له پرسه کانی په یوه ست به شوناسه وه دواون. هه ردووکیان له شیعره کانیاندا گرنگیه کی تایبه تیان به زمانی کوردیی، که لتووری کوردیی، خاک، نیشتمان، میژوو و که سایه تییه ناوداره کانی کورد داوه. ئەم توژیینه وه یه هه ولده دات چۆنییه تی گه ران به دوا ی شوناس له شیعره کانی هه ردوو شاعیردا لیکبده اته وه و ئەو فاکته رانه دیاریبکات، که شوناسی کوردییان له دیدی هه ردوو شاعیره وه پیکهینه تاوه.

1-2- کیشه ی توژیینه وه

(ناسری حیسامی) و (قاسم تاباک) وهک دوو شاعیری دیاری هاوچه رخی کورد، له

شيعره كانياندا گرنگییه کی تایبه تیان به پرسى شوناس داوه، به لام تا ئیستا توژیینه وهیه کی ئەکادیمی تایبهت به شیکردنه وه و بهراوردکردنی بۆچوونی هەردوو شاعیر سه بارهت به پرسى شوناسم بهرچاونه که وتوو، بۆیه پنیویسته لیکۆلینه وهیه کی وردتر له رهههنده کانی شوناس له شيعره کانی ئەم دوو شاعیره دا بکریت بۆ ئەوهی ئەو تایبهتمه ندیانهی، که شوناسی کوردییان له روانگهی هەردوو شاعیره وه پیکهیناوه، دهستنیشان بکرین.

۱-۳- ئامانجه کانی توژیینه وه

۱- شیکردنه وهی چه مکی شوناس له شيعره کانی (ناسری حیسامی) و (قاسم تاباک) دا.

۲- دهستنیشانکردنی ئەو فاکته رانهی، که شوناسی کوردییان له شيعره کانی هەردوو شاعیردا پیکهیناوه و بهراوردکردنی بۆچوونی هەردوو شاعیر ده بارهی پرسى شوناس.

۳- شیکردنه وهی ئەو تهکنیک و ستراتیژانهی، که هەردوو شاعیر بۆ بهرجهسته کردنی شوناس له شيعره کانیاندا به کاریانهیناوه.

۱-۴- پرسیاره کانی توژیینه وه

۱- چۆن (ناسری حیسامی) و (قاسم تاباک) پرسى شوناسیان له شيعره کانیاندا بهرجهسته کردوو؟

۲- کام له رهههنده کانی شوناس له شيعره کانی هەردوو شاعیردا زیاتر گرنگیان پیدراوه؟ چ

په یوه نډی و چ جیاوازییهک له نیوان بۆچوونی ههردوو شاعیردا ههیه؟

۱-۵- میتودی توژیینه وه

ئهم توژیینه وهیه به بهی قوتابخانهی بهراوردکاری ئه مه ریکی به میتودی (شیکاری- بهراوردکاری) ئه نجامدراوه.

میتودی شیکاری بهراوردکاری یه کیکه له بنه ماکانی توژیینه وهی زانستی و مه عریفی له زۆربهی بواره کاندایه تاییهت له زانسته کومه لایه تییه کان، زمانناسی، ئه ده بیات، میژوو، سیاسهت، و ئابووریدا، له ریگه ی ئهم میتوده وه، شیعره کانی ههردوو شاعیر ده خویندرینه وه و شیکردنه وه یان بۆ ده کریت، و پاشان ئه و شیکردنه وانه بهراورد ده کرین، بۆ ده ستینیشانکردنی خاله هاوبهش و جیاوازه کان.

۱_۲- چه مک و پیتاسه ی شوناس

شوناس، یان ناسنامه چه مکی فره ره هند و ئالۆزه، ئاماژه به تاییه تمه نډیه کانی تاک، یان کومه ل ده کات، که به هویانه وه له کومه له کانی دیکه جیا ده کرینه وه. ((ئهمه یه کیکه له گرنگترین پیداو یستیه دهروونییه کان، که مروّف به ژیا نی واقیعه وه ده به ستیته وه)) (الجبوری. ۲۰۲۴. ل. ۱۳۳).
له م باره وه (جه نکینز) پییوايه ((شوناس په یوه نډی به چو نییه تی بینینی خود و په یوه نډی نیوان تاک و کومه لگه وه ههیه)) (Jenkins, 2014: 18)، شوناس به پیی پیتاسه که ی (جه نکینز) پرۆسه یه کی به رده وامه و له ریگه یه وه تاک ههست به بوونی خو ی له نیو کومه لگه دا ده کات و

له ريگه‌ی په‌یوه‌ندیی له‌گه‌ل كه‌سانی ديكه‌دا مانا به بوونی خوی ده‌دات . هه‌روه‌ها (هۆل)

په‌یویه: ((شوناس دروستكراویکی كۆمه‌لایه‌تییه، كه له ريگه‌ی زمان، كه‌لتوور، میژوو، ئایینه‌وه شیوه‌ده‌گریت)) (Hall, 1996: 4) .

شوناس ده‌كریت به چه‌ند جوړیک دابه‌ش بكریت، له‌وانه:

۱- شوناسی نه‌ته‌وه‌یی: په‌یوه‌ندیی به هه‌ستی سه‌ر به نه‌ته‌وه‌یه‌کی دیاریكراوه‌ه هه‌یه.

۲- شوناسی زمانیی: بایه‌خ به زمانی دایك و ده‌رپینی هزر و هه‌سته‌كان ده‌راره‌ی ئه‌و زمانه ده‌دات.

۳- شوناسی كه‌لتووریی: له هاوبه‌شی له كه‌لتوور، داب و نه‌ریت و به‌هاکانی كۆمه‌لگه‌یه‌كه‌وه ئه‌دویت.

۴- شوناسی تاكه‌كه‌سیی: په‌یوه‌ندیی به تاییه‌تمه‌ندییه كه‌سییه‌کانی تاكه‌وه هه‌یه.

۵- شوناسی كۆمه‌لایه‌تیی: تاییه‌ته به ئینتیمای تاك به گروپ و كۆمه‌لگه‌وه .

۶- شوناسی ئایینی: په‌یوه‌ندیی به باوه‌ره ئایینییه‌کانی تاكه‌وه هه‌یه.

۱-۳- شوناس له ئه‌ده‌بیاتدا

زمان و ئه‌ده‌ب، میژوو و كه‌لتوور وه‌كو سه‌رچاوه‌کانی شوناسی كوردیی پۆلیکی گرنگیان له

پاراستنی ناسنامهی گهلی کورد دا گێراوه. تایبهتمندی شوناس له ئهدهبیاتدا ((یهکیکه له سیما و خهسلته کهلتووری و میژوویی ناوچهکه و گهلی کورد له پۆژهلاتی ناوهراستدا)) (محمد، حه مه د. 2024. ل. 1321). به پێی بۆچوونی ئیسکارپیت: ((ئهدهبیات ئاوینهی کۆمه لگه یه و ده توانیت وینه یه کی راسته قینه له شوناس و کهلتووری کۆمه لگه پیشانبدات)) (Escarpit, 1971: 35) له روانگهی پۆست-کۆلۆنیالیزمه وه، ئهدهبیات ((پۆلیکی گرنگ ده گێریت له بهرهنگار بوونه وهی هه ژموونی کهلتووری و زمانی و پاراستنی شوناسی کۆمه لگه ژێردهسته کان)) (Said, 1993:73) شوناس بۆ گهلی کورد هه میسه بابه تیکی هه ستیار و گرنگ بووه، به هۆی ئه و دۆخه میژوویییه تایبه ته ی، که تیندا ژیاوه، نه بوونی ده وله تیکی سه ره به خۆ و دابه شبوونی کوردستان وایان کردووه، مه سه له ی پاراستنی شوناس وه کو بابه تیکی چاره نووساز سه یربکریت. له م نیوه نده دا ئه ده بیات به گشتی و شیعر به تایبه تی پۆلی بهرچاوی هه بووه له بهر گریکردن و زیندوو راگرتنی شوناسی کوردیی. شیعر وه ک یه کیک له ژانرهکانی ئه ده ب، تایبه تمه ندییه کی گرنگی له ده ربڕینی شوناسدا هه بووه و هه یه، وه ک ئه دۆنیس ده لیت: ((شیعر دهنگی نه ته وه یه و له ریگه یه وه نه ته وه ده توانیت ناسنامه ی خۆی بدۆزیته وه و بهرگری لیکات)) (آدونیس، 1985: 47). له ئه ده بی کوردیدا، شیعر له خه باتی نه ته وه یی و کهلتووریدا پۆلیکی گرنگی گێراوه و زۆربه ی شاعیران له ریگه ی شیعرهکانیا نه وه هه ولیان بۆ پاراستنی شوناسی نه ته وه یی و کهلتووری کورد داوه.

٤-٤- ژيانى ئەدەبى (ناسرى حىسامى) و (قاسم تاباک)

-ناسرى حىسامى: له (١٩٥٩) له ناوچهى موکريان له دايکبووه، له ١٩٧٨ بوو ته ئەندامى يهکيه تى قوتابىيانى کوردستان و سهرنووسهرى گوڤارى ئەو يهکيه تى به زمانى فارسى، له (١٩٨٢) بوو ته لىپرسراوى "دهستى نووسىنى په رتووکه کانى خویندى سهره تاي، دواتر به پیکهاتنى کومىسيونى فيرکردن و بارهيتان"ى کومه له. سالى (١٩٨٣) دهبيته ئەندامى حىزبى کومنىستى ئيران، چه ندين به رهه م له و سالانه دا بلاوده کاته وه، له (١٩٩٨) دهچيته سوید، له (١٩٩٩) رادىوى ئاوينه له سوید داده م زرينى. سالى (٢٠٠٠) وهک ماموستاى زمانى دايک له خویندنگه کانى ستوکهولم دهست به کار دهبيته. هه مان سال په رتووکی "دهشتى ئاسکان" بلاوده کاته وه. ئەم په رتووکه بو خویندکارانى قوناغى ناوه ندى له خویندنگه کانى سوید ئاماده کراوه. (<https://kurdipedia.org/default>).

-قاسم تاباک: سالى (١٩٧٥) له گونديک به ناوى ئىسكى به غدا سهر به شارى بوکان له دايکبووه. سالى (١٩٨٣) هاتوونه مه هاباد و بهر خویندن نرا. يه که مين هه لبه سته کانى له سهرده مى ناوه ندى دهستپيکرد و له سالى (١٩٩٦) به ئاشنابوون ده گه ل ئەنجوومه نى ئەدەبى مه هاباد ئالووگورى به سهر هه لبه سته کانى دا هات و به شيوه يه کى زانستى تر و سهرده ميانه تر نووسىنى هه لبه سته دريژه دا. سالى نه وه د و چوار په رتووکی (سىس بوونى بیره وه ريبه کانم) چاپ و بلاوکردو وه وه.. هيليا... سالى (٢٠٢٣) چاپ و بلاو بوو ته وه، چه ند په رتووکی دیکه ئاماده ی چاپ و بلاو بوونه وه يه .
<https://www.kurdipedia.org>.

١-٥- شیکاری شوناس و چۆرهکانی به پێی ده‌رکه‌وته‌یان له شیعره‌کانی ناسری حیسامی و قاسم تاباک دا:

- شوناسی نه‌ته‌وه‌یی:

شوناسی نه‌ته‌وه‌یی یه‌کیکه له گرنگترین ره‌هه‌نده‌کانی شوناس، ئاوێته‌ی ده‌روون و میژووی گه‌لی کورد بووه، له شیعره‌کانی حیسامی دا. له زۆربه‌ی شیعره‌کانیدا باسی خۆشه‌ویستی کوردستان و خه‌باتی گه‌لی کورد بۆ ئازادیی ده‌کات.

له شیعریکدا ده‌لیت :

هه‌موو تاسه‌ی ره‌ه‌ابوونم، که بۆم نه‌لوی بلیم چی؟

قه‌فه‌س کوشتمی. زمانی من له‌وه‌ش نه‌دوێ بلیم چی؟

هه‌موو خاکم بووه‌ خوین و دلۆپێکی نه‌پشکووت

ئه‌رێ ئاخ‌ر له‌ خاکی من که گۆل نه‌پوێ، بلیم چی؟ (حیسامی.فرینی دوور. ل ١٢٢).

له‌م ده‌قه‌دا هه‌ماکانی شوناسی نه‌ته‌وه‌یی کوردی له‌ چوارچێوه‌ی وینه‌یه‌کی تژی له‌ نائومییدی و نامۆیی به‌م شیوه‌یه‌ن:

١-قه‌فه‌س و ره‌ه‌ابوون: لی‌ره‌دا (قه‌فه‌س) وه‌ک نیشانه‌ی داگیرکاریی و بنده‌ستی نیشاندراوه.

(تاسه‌ی ره‌ه‌ابوون) ئاره‌زووی ئازادیی و سه‌ربه‌خۆییه‌، هه‌ستیکی بنه‌ره‌تییه‌ له‌ ناسنامه‌ی

نه ته وه بييدا. شاعير ده لیت قه فه سی بندهستی دهیکوژیت، به لام ناتوانیت باسیبکات، ئەمهش ئاماژهیه بۆ سه رکوتکردنی زمان و کهلتووری کوردیی.

۲- خاک و خوین: (هه موو خاکم بووه خوین) هیمایهکی بههیزه بۆ قوربانیدان بۆ نیشتمان. خاک (ولات) و خوین (قوربانیدان) دوو چه مکی بنه په تین له شوناسی نه ته وه یی کوردیدا. خاک وهک سیمبولی نیشتمان و خوین وهک نیشانهی فیداکاریی شهیدانی ولات، که هیچیان نه بوونه هوی به دهستهینانی سه ره به خوئی.

۳- گۆل نه روئ: نه بوونی گۆل له خاکیکی به خوین تیکه لبوودا ئاماژهیه بۆ سه رکوتکردنی ژیان و کهلتوور. گۆل لیژهدا ده توانیت هیمای هیوا، ژیانه وه و بهردهوامیی شوناسی نه ته وه یی بیت، که ریگری لیکراوه گه شه بکات. ئەم دهقه گوزارشت له قهیرانی شوناسی نه ته وه یی دهکات له ریگهی وینهی قه فهس، زمانی قه دهغه کراو، خاکی خویناوی و نه بوونی گه شه کردن و سه ره لدانه وه. شاعیر له ریگهی ئەم وینه شیعیریانه وه، چیرۆکی ئازار و خهباتی نه ته وه یهک ده گپه یته وه، که سه ره پای هه موو ئەو خوینهی پژاوه، هیشتا مافی خۆده ربهرین و په ره سه ندنی پینه دراوه.

له دیریکی ترده ده لیت:

دهستی بوو له داوینی ته ما به ربوو، ئەویش چوو

گپکانی له شابالی هوما به ربوو، ئەویش چوو

ئەم بۆلبولە دلبەستەیی بستیکی قەفەس بوو

ئەو گۆشەیی زیندانی ئەما، بەربوو، ئەویش چوو. (حیسامی.بەرەمی بۆلۆنەکراوە)

لەم دەقەدا شاعیر دەست بۆ زۆر لایەن دەبات:

۱- (داوینی تەم) رەمزە، دەکرێ وەک نیشتمانی داگیرکراو یان ئازادیی زەوتکراوی کورد لیکبدریتەو. (دەستی بوو لە داوینی تەما بەربوو) ئاماژە بە بۆ ئەو هەول و تیکۆشانه بی ئاکامانە ی که بۆ گەشتن بە ئازادیی دراو.

۲- (گڕکانی لە شابالی هوما) هوما بە ئێفسانەییە رەمزیکی بەهیزی نەتەواییە لە کەلتووری بەشیک لە ئاری نەژادەکان لە نیویاندا نەتەوای کورد، که بە نیشانهی بەختەواری و سەرەواری ناسراو. گڕکان لە شابالی هومادا دەکرێ وەک هیزی شوێرشیگێری نەتەوای کورد و ئارەزووی ئازادی لیکبدریتەو، (بەربوو) واتە کوژایەو یان سەرکوت کرا.

هەرۆهە (بستیکی قەفەس) ئاماژە بە بۆ سنووردارکردنی ئازادیی و دەربرینی نەتەوایی و (گۆشەیی زیندان) هێمایە بۆ سەرکوتکردنی کورد و بێبەشکردنی لە مافە بنەرەتییەکانی.

(ئەما، بەربوو) دوو واتای هەیه: یان زیندان (هێوایەک بۆ ئازادیی) نەماو، یان زیندانی (تاراوگە، ئاوارەییە). دووبارەبوونەواری (ئەویش چوو) وەک ریتیمیکی خەمناک، ئاماژە بە بۆ زنجیرەبەک لە دۆران و لە دەستدان، که لە میژوودا پووبەرپووی نەتەوای کورد بوو نەتەو. ئەم شیعەرە لە پووی شوناسی نەتەواییەو تیکەلەیه که لە خەم و نائۆمیدی، بەلام هاوکات لە ناخیدا هەست بە

خۆپاگری و بەردهوامی دهکریت. دهنگی شاعیر وهک گوزارشتیکی نهتهوهیی، ئاگاداری ههموو ئه و شکست و ئازارانهیه که بهسهر کورددا هاتوو، بهلام له ههمان کاتدا دهرخهری ههستی بهرپرسیاریتییه بهرامبهر به زمان و کهلتوور و شوناسی کوردی. له دیریکی تردا دهلیت:

ئه و پۆژگاره

دایک به کۆرپهکهی دهلی ئهوهی له کۆنهوه ماوه

ئه و شاخانهن که نهبزووتن له جیی خویان

ئه و ههتاوه پڕشنگدارهش

که ئامیزی ئه و ئالایهیی بۆ خۆی کردوو به نیشتمان. (حیسامی. فڕینی دوور ل. ۸۲).

دهقهکه گفئوگۆی نیوان دایک و کۆرپهکهیهتی، وینهیهکی گرنکه له گواستنهوهی کهلتوور و شوناسی نهتهوهیی له نهوهیهکهوه بۆ نهوهیهکی تر. دایک وهک پارێزهری کهلتووری نهتهوهیی دهردهکهویت. ئهگەر به وردیی سهیری هیماکانی نیو دهقهکه بکهین، (ئهوهی له کۆنهوه ماوه) ئاماژهیه بۆ میژووی دیرین و درییی نهتهوهی کورد (ئه و شاخانهن که نهبزووتن له جیی خویان) شاخهکان هیمای بهرگریی و خۆپاگریی و نهگۆری نهتهوهی کوردن، که بهرهنگاری سهختی و مهینهتییهکان بوونهتهوه بهبی ئهوهی بجوولین یان بشکین، (ئه و ههتاوه پڕشنگدارهش) هیمای هیوا، ژیان و پووناکییه بۆ داهاووی نهتهوه، ئه و (ئالایهیی) ئالا وهک هیمای سهروهری و ناسنامهی نهتهوهیی دهردهکهویت، (بۆ خۆی کردوو به

نیشتمان)دەربرینیکی بههیزه په یوهندی نیوان خاک، ئالا و نهتهوه دهردهخات، نیشتمان ته نیا وهک خاکیک نییه، به لکو هه لگری به هاکانی نهتهوهیه. به گشتی دهقه که باسی بهردهوامی و قوولی شوناسی نهتهوهیی کورد دهکات ئه وهش له ریگهی په یوهندی نیوان سروشت، میژوو و گواستنه وهیان بو نه وهکانی داهاتوو، که به شینکی گرنگی پرۆسهی پاراستنی شوناسی نهتهوهیه. واته یه کیک له هیما نه گوراوهکانی شوناس (شاخ و پوژ) ه، که کوردیی پیده ناسریتتهوه.

قاسم تاباک. به هه مان شیوه له زوربهی شیعرهکانیدا پرسی نهتهوه و نیشتمان، خه م و ئازارهکانی گهلی کوردی له ریگهی دهقه وه بهرجهسته کردوو، به لام به تیروانیی جیاواز. تاباک دهلیت:

سالانیکه هیمای ئازادییه

په یکه رهکان نازانن لاقیان به چیمهنتو

به ستراره. (تاباک. به ره می بلاونه کراوه)

له م دهقه دا، په یکه رهکان وهک هیمای ئازادیی ده بینرین، به لام ئه وان خوین نازانن (لاقیان به چیمهنتو به ستراره) ده کریت به م شیوهیه لیکبدریتتهوه:

۱- دووفاقی شوناسی نهتهوهیی: په یکه رهکان (که نوینه رایه تی خه لک یان نهتهوهیه که ده کهن) له پوآله تدا هیمای ئازادین، به لام له راستیدا به ندراون. ئه مه ئاماژیه بو دوخی نهتهوهیه که به پوآله ت سه ره خویه، به لام له راستیدا هیشتا کووت و بهندی جوړاوجوری له سه ره.

٢- نائاگایی له دۆخی راستهقیینه: (په یکه رهکان نازانن) نیشانهی ئه وهیه نه ته وهیه ک له وانیه ههست به ئازادی بکات، به لام له واقیعا هیشتا له ژیر کاریگه ربی دهسه لاتیکی ده رهکی، یان ناوخییادیه که ریگه له به دیهینانی ئازادی راستهقیینه ده گریت.

٣- میژووی دووردریژی خهبات: (سالانیکه هیما ئازادییه) ئاماژه به میژووی دریخایه نی خهباته بۆ بزگاری و سه ره به خویی. ئه مه رهنگدانه وهی هه وله به رده وامه کانی نه ته وهیه که بۆ پاراستنی شوناسی خوی.

٤- چیمه نتۆ وهک هیما ی به ندکردن: چیمه نتۆ - که سهخت و نه گۆره - ده توانیت هیما بیت بۆ کۆت و بهنده کۆمه لایه تی و سیاسی و کولتورییه کان، ریگرن له گه شه کردنی شوناسی راستهقیینه ی نه ته وهیه.

له پوانگهی شوناسی نه ته وهیه وه، ئه م دهقه چه ندین لایه نی گرنگ ده رده خات:

- ملامانی نی نیوان خهون و واقیع: شوناسی نه ته وهیه ی زۆرجار له نیوان خهونی ئازادی ته واو و ئه و واقیعه ی که تییدا ده ژین، جیگیره بیت.

- گرنگی خودئاگایی نه ته وهیه: دهقه که ئاگادارکردنه وهیه، که نه ته وهیه ک ده بیت به دۆخی راستهقیینه ی خوی بزانیته بۆ ئه وهی بتوانیت به ره و ئازادی راستهقیینه ههنگاو بنیت. ئه م دهقه، باسی قهیرانی شوناسی نه ته وهیه دهکات - دۆخیک که تییدا نه ته وهیه ک له نیوان ئازادی پواله تی و به ندکرانی راستهقیینه دا ژیان به سه ر ده بات و پیویستی به خودئاگایی و تیگه یشتن له

کۆت و بهندهکانی ههیه بۆ ئهوهی بتوانیت بهرهو ئازادیی راستهقینه ههنگاو بنیت.

له دهقیکی تر دا ئیژییت :

با نیشتمانم له سهه نهخشهیی جوغرافیا

و نبوو بی... دووکهڵ نیشانهیه... بۆ دۆزینهوه. (تاباک. به رهه می بلاونه کراوه)

له م شیعهردا دهتوانین چه ندين رهههندی شوناسی نهتهوهی ببینین، که زۆر بههیز و پر مانان شاعیر به وشهیی (نیشتمانم) دهستپیدهکات، راستهوخو پهیوهندی کهسی و ههستیاری نیوان تاک و ولاتهکهی دهردهخات. ئەم خاوه ندریتییه (نیشتمانم) به شیکێ گرنکه له شوناسی نهتهوهی. کاتیک شاعیر باسی (و نبوو له سهه نهخشهیی جوغرافیا) دهکات، ئاماژه به دۆخی کوردستان دهکات وهک نیشتمانیک له رووی سیاسییه وه دانی پیدانه تراوه. ئەمهش شوناسی بارودۆخی گهلیکه، خاوه نی نیشتمان، به لام له نهخشهیی جیهانیدا به فهرمی نانسریت. به کارهینانی (دوکهڵ) وهک نیشانه بۆ دۆزینهوهی نیشتمان، دهلالهتیکی قوولی ههیه. دووکهڵ دهتوانیت ئاماژه بیت بۆ ئاگر و شوپش و خهبات، یان کاولکاری و ویرانی، که به سهه نیشتماندا هاتوو، بۆیه شوناسی نهتهوهی لیژهدا له سهه بنه مای هاوبهشی کهلتووری و میژوویی دروستبووه، نهک له سهه بنه مای دهولت-نهتهوه به چه مکه باوهکهی، ئەم دهقه، درخهری هیزی ههستی نهتهوهی و خۆپاگرییه به رامبهه ههولکهانی سپینهوهی ناسنامهی نهتهوهی.

بى و لاتم بۆ ھەر شوینیک دەچم دەلین کوردستانییه. (تاباک. بەرھەمی بلاونە کراوہ)

ئەم دەقە کورتە، کیشە یەکی لە میژینە ی گەلی کورد باس دەکات، کە کرۆکی شوناس لە ویوہ

دەستپێدەکات:

۱- ھەستی بى و لاتى: رستە کە بە (بى و لاتم) دەستپێدەکات، ئاماژە یەکی رپونە بۆ یەکیک لە تاییە تەندییە سەرەکییەکانی ئەزموونی میژوویی گەلی کورد - نەبوونی دەولەتییکی سەر بە خۆی کوردی. ئەمە رەنگدانە وە ی پەرشو بلاوی کوردە بە سەر چەندین دەولەتی ناوچە کە دا.

۲- شوناسی کوردستانی: بەشی دووھمی رستە کە باس لە وە دەکات (بۆ ھەر شوینیک دەچم دەلین کوردستانییه)، دووالیزمە، لە لایە کە وە، ناسینە وە ی کە سە کە وە ک (کوردستانی) و پاشان (لە ھەر شوینیک) سەلماندنی بوونی شوناسییکی بە ھیزی کوردییە.

۳- دووانە یی نیشتمان-بێنیشتمانی: دەقە کە پارادۆکسیکی سەرنج راکیش دروست دەکات کە سییک خۆی بە (بى و لات) دەزانیت، بە لام ھەردەم وە ک کە سییک لە (کوردستان) دەناسریتە وە. ئەمە ئاماژە یە بۆ ھەلپە ساردنی ھەستی شوناسی کوردیی لە نیوان نیشتمانیکی کولتووری و نەتە وە یی (کوردستان) و نەبوونی ئەو نیشتمانی وە ک قەوارە یەکی نیودە و لە تی دانپیدانراو، ئەم دەقە بەردی بناغە ی شوناسی نەتە وە یی کوردیی لە خۆ دەگریت - خەونی نیشتمانیکی، ھەستی پە یوہندی بە زەویبە ک، کە ھیشتا وە ک دەولەتییکی سەر بە خۆ بوونی نییە و ئەزموونی ژیان لە نیوان شوناسی کولتووری بە ھیز و واقیعیکی سیاسی ئالۆز.

– شوناسی زمانی:

زمان یه کیکه له گرنگترین پیکهینه رهکانی شوناس و له شیعرهکانی ناسری حیسامیدا،
گرنگیهکی تاییهت به زمانی کوردیی دراوه. حیسامی پییوایه زمانی کوردیی به شیکی
سه رهکییه له شوناسی نه ته وهیی و کهلتووری کورد و پاراستنی زمان، بو پاراستنی شوناسی
کوردیی پییویسته. ده لیت:

گه رچی تا که وتبم ئەو لیمی روانی له سه ری

کهس زمانی نه گه را، دهستی نه هینایه ده ری

هر به کوردی له هه موو بهسته زمانانی جیهان

جه ژنه پیروژه ده کهم من که زمانم ده گه ری. (حیسامی. به ره می بلاونه کراوه).

ئهم شیعره به شیوهیهکی قوول شوناسی زمانی کوردی ده خاته پوو. با وردتر شیکاریبیکهین:

(گه رچی تا که وتبم ئەو لیمی روانی له سه ری) لیردها باسی بیده نگبون و کهوتنی زمان

ده کریت. (کهوتن) لیردها نیشانهی بیتوانایی له ده برینه. (ئهوی سه ره وه که ده پوانیت، ده شیت

سیمبولی ده سه لاتیک بیت، چاودیری زمانی کوردیی ده کات و ریگری لیده کات. لیردها شاعیر

باسی دۆخیکی زمانی ده کات تیایدا ناتوانیت به نازادیی بدویت. (کهس زمانی نه گه را، دهستی

نه هینایه ده ری) زمان نه گه ران راسته وخو ئاماژهیه بو بیده نگبون و قسه نه کردن. ئەمه

په یوه نډی به قه دهغه کړدنی زمانی کورډیبه وه هه یه. کهس له گه لیدا نه دواوه و هیچ که سیک یارمه تی نه دواوه بۆ دهر برین و به کارهینانی زمانه که ی. دیری کۆتاییش پیداکریه له سه ر به کارهینانی زمانی کورډی وهک هه لېژاردنیکی هوشیارانه. (بهسته زمانان) ئاماژه یه بۆ نه ته وه و که سانیک زمانیان به ندرکراوه، یان سه رکوتکراوه. (زمانم ده گه ری) واته دهر برین و ئازادیی قسه کړدن، شاعیر وهک "جه ژنیکی پیروژ" سهیری دهکات.

له م دهقه دا به گشتی توخمه کانی شوناسی زمانی به م شیوه یه ن:

۱- زمان وهک مافیکی پیروژ: شاعیر قسه کړدن به زمانی کورډی وهک "جه ژنه پیروژه" ده بینیت. ئه مه زمان له ئاستی مافیکی سروشتی و پیروژ به رزده کاته وه که شیایو جه ژنگیران و پیروژ کړدنه.

۲- زمان وهک نیشانه ی به رخودان: زمانم ده گه ری گوزارشتیکه له به رده وامبوون و خوراکریی زمانی کورډی. سه ره رای سه رکوتکړدن و قه دهغه کړدن، زمان به رده وامده بییت و ده گه ریته وه.

۳- زمان وهک په یوه نډی نیونه ته وه یی: کاتیک شاعیر باسی (بهسته زمانانی جیهان) دهکات، په یوه نډیبه کی هاوبهش له نیوان هه موو ئه وانه دروستدهکات، که زمانیان سه رکوتکراوه. ئه م دهقه شوناسی زمانی کورډی له چوارچیوه یه کی جیهانیدا داده نیت.

۴- زمان وهک به ره له سستی دهسه لات و هیمای زیندو بوون: قسه کړدن به زمانی کورډی له م دهقه دا هاوتای زیندو بوون و مانه وه یه. (زمان نه گه ران) واته بیده نگبوون و مردن، به لام (زمان

گه‌ران) واته ژيانه‌وه و به‌رده‌وامبوون.

ئهم ده‌قه شيعيريه، به قوولی په‌يوه‌ندی نيوان زمان و شوناسی تاکی کورد نيشانده‌دات. قسه‌کردن به زمانی کوردی ته‌نيا کرداریکی زمانه‌وانی نيه، به‌لکو کرداریکی شوناسيه، تاکی کورد له به‌رامبه‌ر هه‌وله‌کانی سرينه‌وه‌ی زمانه‌که‌یدا ئه‌نجاميده‌دات.

مه‌لان کاتيک له باغان پۆل ده‌به‌ستن

دره‌خت کاتيک له‌به‌ر باران ده‌وه‌ستن

که گيانداران له‌به‌ر ئازار ده‌نالن

ده‌نا کاتيک ئه‌ويندار و به‌هه‌ستن

هه‌مووی به‌ زمانی خووی ده‌دوی و ده‌خوينی

ئه‌دی بۆچی زمانی من ده‌به‌ستن؟ (حيسامی.فرينی دور . ل ٥١)

ئهم ده‌قه هه‌لگری شوناسيکی به‌هيزی زمانی کورديه و باسی گرنگی زمانی دايک و مافی قسه‌کردن به‌ زمانی خو ده‌کات. بنه‌مای سه‌ره‌کی شيعره‌که به‌راوردکاری نيوان سروشت و مروقه، کۆپله‌ی کۆتايی گرنگترين به‌شی شيعره‌که‌يه، پرسيازی سه‌ره‌کی ده‌خاته‌پوو: ئه‌گه‌ر هه‌موو بوونه‌وه‌ره‌کان ده‌توانن به‌ شيوازی خويان بدوين، بۆچی زمانی من (شاعير) ده‌به‌ستن؟ ئهم پرسيازه‌ په‌هه‌نه‌يه‌کی راسته‌وخۆيه له‌ سياسه‌ته‌کانی قه‌ده‌غه‌کردنی زمانی کوردی و

سهركوتكردي شوناسی نه ته وهی کورد له میژوودا. شیعره که گوزارشته له:

۱- بهرگریکردن له مافی قسهکردن به زمانی دایک و نارپهزایی دهربرین بهرامبه ر به سنووردارکردنی زمانی کوردیی و داکوکیکردن له شوناسی کوردیی له ریگهی زمانه وه.

۲- بهراوردکردنی نه بوونی ئازادی قسهکردن به زمانی دایک، له گه ل ئازادی سروشتی هه موو بوونه وه رهکان.

له بهرامبه ردا قاسم تاباک به هه مان شیوه گرنگیه کی تاییه ت به زمانی کوردیی ده دات. تاباک پییوایه زمان نه ک ته نیا ئامرازیکه بو په یوه ندیی، به لکو به شیکی سه ره کییه له شوناسی نه ته وه یی و که لتووری کوردیی. تاباک ده لیت :

له کۆلانه که تانه وه ده ستیپیکرد

ئییستا به زمانی تو

نیشتمانم خو شده وئ (تاباک. به ره می بلاونه کراوه).

ده قه که به لگه یه که بو ئه و په یوه ندییه قووله ی نیوان زمان و هه ستی نیشتمانپه روه ریی. شاعیر ده لیت (به زمانی تو / نیشتمانم / خو شده وئ) راسته وخو زمان وه ک ئامرازیک ده خاته پروو بو گوزارشتکردن له خو شه ویستی نیشتمان. له م ده قه دا چه ند خالیکی گرنگی شوناسی زمانی هه یه:

١- زمان وهك ناسنامه: زمان تهنيا ئامرازی په یوه نډی نییه، به لکو به شیکی سهره کییه له شوناسی تاک و کومه لگه.

٢- زمان وهك نیشتمان: دهر برینی (به زمانی تو نیشتمانم خوښده وی) په یوه نډییه کی به هیز دروستده کات؛ واته زمان خوئی نیشتمان، یان لانیکه م ریگایه که بو هه ستردن به نیشتمان.

٣- زمان وهك بهرده وامی: (ئیستا) له م ده قدا پیمانده لیت شوناسی زمانی پرۆسه یه کی بهرده وامه، له رابردووه دهستی پیکردووه و تا ئیستا در یژه ی هیه.

به کورتی، ده قه که وینه یه کی جوان ده خاته روو له وهی چو ن زمان ده بیته به شیکی دانه بر او له شوناسی تاک و هو کار یکی سهره کییه بو دهر برینی خو شه ویستی بو نیشتمان. زمان لی رده دا ته نیا ئامراز نییه، به لکو خوئی نیشتمان.

- شوناسی که لتووری:

شوناسی که لتووری جو ریکی گرنگی دیکه ی شوناسه ، حیسامی له زور به ی شیعه رکانیدا جه خت له سهر گرنگی پاراستنی که لتوور، داب و نهریت و به ها که لتوورییه کانی کورد ده کاته وه. شاعیر ده لیت:

دیسان پاییز هات، خه زهل هه لوه ری

دیسان شاخی به رن، ته م هاته سهری

له پیدهشتی دور، دهنگ و ههرايه.....

کوانی ئاگردان، ئهی پیری پیروژ

هاوده می ژیانی پر له عیشق و سۆز

ئهو ئاتهشگهیهی * تینی ژیان بوو

مالی دلی مهی پین ئاوهدان بوو

نه بینم هه رگیز سهرد و ویران بی

کوانووی، گوزه رگای به فر و باران بی (حیسامی. فرینی دور. ل 64-65).

ئهم شیعره ی ناسری حیسامی، له پاییزی (2008) نووسراوه، ده رخه ری چه ندین لایه نی شوناسی کولتووری کوردییه:

1-سروش و جوگرافیای کورده واری: شاعیر سروشتی کوردستان به وردی ویناده کات، رهنگدانه وهی په یوه ندیی قوولی مروقی کورده له گه ل سروشت، (شاخی بهرز و لووتکه و بنار) ئاماژهن بۆ سروشتی شاخاویی کوردستان، که به شیکی گرنه له شوناسی جوگرافی و کهلتووری کورد، (پیدهشتی دور) دهشت و دۆله کانی کوردستان، ته واکه ری وینه ی جوگرافییه که یه (دهشت و باغ و هه وارگه) ده رخه ری ژیانی کشتوکالی و شوینی نیشه جیبوونی هاوینه یه و به شیکی گرنگی کولتووری کورده وارییه.

٢- ئاگر و گهرمی وهک هیمایا له کهلتووری کوردیدا، ئاگر هیمایهکی بههیزه بۆ ژیان وهیوا، بهردهوامی و خۆپاگری، (کوانووێهک؟ و ئاگردان) ئاماژهن بۆ گهرمی مال و سهراچاوهی ژیان.

* ئاتهشگهیه: له فهرهنگی (ههنبانهبورینه) دا هاتوه: ئاتهشگهده : کوانووێ ئاگرپهرستان، ئاگردان. قیبهی زهردهشتیهکان تیشک و پروناکیه. زهردهشتیهکان تهنا له ئاتهشگهدا پرو دهکهنه ئاگر و نوێژ دهکهن، ئه و ئاگره له ئاتهشگهدهدایه وهک ئالای مهزدهیهسنا و هیمای شووناسی دینی - کولتوری زهردهشتیهکانه.(تویژهه).

٣- خۆپاگری و بهرگری و هیوا و ئومید: له م دهقهدا به گرنگترین لایهنهکانی شووناسی کولتووری کورده ئهژمار دهکریت، هیمای خۆپاگری بهرامبهر دژواری و سهختی، (شهپی زریان و پووشی دم بایه) وینهیهکی کهلتووریه بۆ بهرنگاربوونهوهی هیزی گوره له لایهن بوونهوهریکی بچووکهوه. (ئهستوونی ئاگر له بن ئاسمان) وینهی خۆپاگری و بهرزبوونهوه بهرهو ئاسمان سههرهپای سهختیهکان.

ئهم شیعره دهربری شووناس و ههستی خوشهویستییه بۆ کهلتووری کوردیی. له ریگهی وینهی سروشت، ئاگر، خۆپاگری، هیوا و مال، شاعیر توانیویهتی لایهنه گرنگهکانی شووناسی کهلتووری کوردیی بخاتهپوو. له ریگهی خه مخۆری بۆ پاراستنی ئه و کوانوو، که هیمایهکه بۆ بهردهوامی ژیان و کولتووری کوردهواریی.

قاسم تاباک به هه مان شیوه له شیعرهکانیدا گرنگی به کهلتوور، داب و نه ریت و بهها کهلتوورییهکانی کورد ده دات. جهخت له سه ر گرنگی جهژنی نه ورۆز وهک به شیک له شوناسی کهلتووری کورد ده کاته وه:

له گه ل ئاوری نه ورۆز دا بمنیژن

له مه رگدا به چه که وه ده گه پیمه وه. (تاباک. به ره می بلا و نه کراوه)

ئه م ده قه شیعریه به هیزه ئاماژه به چه ند توخمیکی سه ره کی کهلتووری کوردی ده کات:

۱- نه ورۆز - سه ری سالی نویی کوردی هیما ی ژیا نه وه و به رخۆدانه. نه ورۆز ته نیا جهژنیک نییه، به لکو به رده وامی و مانه وهی کهلتووری کوردیه و به ره نگاری سهختی و زۆردارییه.

۲- ئاگر - ئاگر له کهلتووری کوردیدا پیروژه و له نه ورۆزدا رۆلکی سه ره کی ده گێریت. ئاگر هیما ی پووناکی، پاکبوونه وه و به رخۆدانه.

۳- چهک - ئاماژه به خهباتی نه ته وهی و به رگری. بوونی چهک له م ده قه دا په یوه ندی نیوان کهلتوور و به رگری له مافه کان دهرده خات.

۴- مه رگ و گه رانه وه - ئه م دووانه چه مکی ژیا نه وه و به رده وامی دهرده خه ن. مردن کۆتایی نییه به لکو سه ره تای قو ناغیکی نوییه. ئه مه په یوه ندی به با وه ری کهلتووری کوردی هیه سه باره ت به رۆحی به رخۆدان، که ناتوانریت له ناو ببری ت.

به‌گشتی له ڤووی شوناسی کهلتوورییه‌وه، ئەم ده‌قه ئاماژە به بەرده‌وامی و نەمری کهلتووری کوردیی دەکات. شاعیر خۆی دەکاتە بەشیک له سروشتی کهلتووری ولاتەکه‌ی (له‌گه‌ل ئاوری نەرۆزدا بمنیژن) و ده‌گه‌رپته‌وه بو ئه‌وه‌ی درپژه به خه‌بات بدات. ئەمه جه‌ختکردنه‌وه‌یه له گرنگی به‌رده‌وامبوونی کهلتوور و نهریته‌کان وهک به‌شیک له خه‌باتی نه‌ته‌وه‌یی.

کاکیشان

رینگای باوکی کچی کافرۆشه **

باوکم به دایکمی ده‌گپرایه‌وه . (تاباک. به‌ره‌می بلاونه‌کراوه)

ئەم ده‌قه له ڤووی کهلتووری کوردیییه‌وه چه‌ند لایه‌نیک گرنگی تپدایه:

(کاکیشان)، یان کاکه‌شان له کهلتووری کوردییدا وه‌کو کاریکی کون ناسراوه، (رینگای باوکی کچی کافرۆشه) ئاماژیه بو چیرۆکی کوردیی ده‌رباره‌ی کاکیشان، تپیدا کاکیشان وهک رینگایه‌ک

**کچی کافرۆش : لای عه‌ره‌ب (بنت الح‌دباء)ه، له‌لای تورکمانیش ئەم کچه به تورکمان داده‌نین و پپی ده‌لین (سمانجی قزی)، لای ئیمه‌ی کوردیش به (کچی کافرۆش)ناسراوه، به پپی توپژینه‌وه‌کانی (د.فه‌هاد پیربال) بیت، پپی وایه کچی کافرۆش "سه‌ر به عه‌شیره‌تی کافرۆشییه، که له گوندی کافرۆشی سه‌ر به شارۆچکه‌ی کۆیه نیشته‌جی بوونه و له‌به‌ر ئه‌وه ئەم کچه

كوردە ،چيروكه كه ی بریتییە له وهی :كچی كافروش كچی زور جوان و سه رهنج پاكیش ودلگیر بووه ،كاتی كه ئینگلیزهكان له سالی (۱۹۱۸) دا هاتوونه ته كوردستان ،ئه فسه ریکی ئینگلیز حەزی لیکردوو و له گەل خوی پفاندویه تی، هه ندیک له چیرۆكه كان ده لێن :گوایه كچی كافروش دوا ی ئه وهی ده رفینری و كه ده گوازریته وه به ته یاره ،له ته یاره كه وه خوی فری ده داته خواره وه و ده مریت ،بو ئه وهی نه بیته ئه سیری ده ستی ئینگلیز " (پیربال. ۲۰۰۹. ۹۲-۹۳).

ده بینریت، پیاویك (باوکی كچی كافروش) پیندا تیپه ربوو. لیره دا په یوه ندیی نیوان ئاسمان و ژیا نی پوژانه ی خه لك ده بینریت، (باوكم/به دایكمی/ده گپراوه) نیشانی ده دات ئه مه چیرۆكیكه، له نه وه یه كه وه بو نه وه یه کی تر گوازارا وه ته وه و به شیکی گرنگی كه لتووری زا ره کی كوردییه. له كومه لگه ی كوردییدا، گپرا نه وه ی چیرۆك و ئه فسانه له باوك و دایكه وه بو منداله كان ریگه یه کی سه ره کییه بو گواستنه وه ی كه لتوور و به ها و شوناسی نه ته وه یی.

تایبه تمه ندییه كه لتوورییه كانی دیکه ی ئه م ده قه بریتین له مانه ی خواره وه :

- ۱- په یوه ندیی نیوان سروشت و ژیا نی مروّف: كورد هه میشه په یوه ندییه کی نزیک له گەل سروشت هه بووه و دیارده سروشتییه كانیان به پوانگه ی كه لتووری خویان شرۆقه كردوو.
- ۲- گرنگی گپرا نه وه ی زا ره کیی: كه لتووری كوردی به شیکی زوری له ریگه ی نه ریتی زا ره کییه وه گوازارا وه ته وه.

۳- پۆلی خیزان له پاراستنی كه لتووردا: ئه مه ش له ریگه ی گپرا نه وه ی روودا وه كانه وه له

نه وهيه كه وه بؤ نه وه يه كي تر ديته ئار او ه.

- شوناسى تا كه كه سى: له م جو ره دا شاعير خوى له بارى سو زدارييه وه دهناسينييت و پابه نده به خو شه ويسته كه يه وه. هه ست و خه يالى كه سيكي عاشق نيشانده دات كه هه موو شوين و شتيك ده بيات وه لاي ياره كه ي. شاعير له و په رى تاسه و مه يلدا به ياره كه ي ده ليت:

لاله شين بوون زهر د و سوور پيموايه توى

بؤنى ميخه ك دى له دوور، پيموايه توى

تا شنه ي شه وبا له په رده ي ژوور ده دا جامعه كركوك

چاوده گيرم خوار و ژوور، پيموايه توى

تا ده بينم به ژن و بالاي ئه رخه وان

پووى گول و بسكى چنوور، پيموايه توى

ويته دى ئارام به نيو ئاويته دا

مه و جى ناو شووشه و بلوور پيموايه توى

هه ره ناسه ي هه ور و مژ شيدار ببي

بؤنى باران بيته ژوور پيموايه توى

هەر شتیك دیت و خه یالی من دهبا

لیزه وه تا بیسنور، پیموایه تۆی. (حیسامی. به ره می بلاونه کراوه).

ئهم شیعره ی ناسری حیسامی شوناسی که سایه تی و ئەزمونی دل و دەر وونی دەر ده خات، که چۆن شوناسی مرۆف له ریگه ی په یوه ندیی له گه ل مه عشوق و جیهانی دهوروبه ری دروسته بیته. هەر جار که شاعیر ده لیت (پیموایه تۆی) ئاماژه یه بۆ ئەوه ی، شوناسی خۆی وابه سته ی (تۆ ، ئەو)، کردووه وه ک ئەوه ی هه مان رۆح و جهسته بن، ده لیت: (لاله شین بوون زهرد و سوور و بۆنی میخه ک و مه وجی ناو شووشه و بلوور) وینه ی سروشتی ناوچه که دەر ده خه ن، که تیکه ل به هه سته ی که سیتی شاعیر کراون و جوانی یاره که ی له نیو جوانی هه موو سروشتدا به دیده کات، ریک وه کو ئەوه ی یاره که ی جوانی به سروشت به خشیبیت.

لاله شین بوون زهرد و سوور پیموایه تۆی

چاو ده گپم خوار و ژوور، پیموایه تۆی

شاعیر په نگی گوله کان (شین، زهرد، سوور) وه ک هیما ی بوونی خۆشه ویسته که ی ده بینیت. بۆنی میخه ک که له دووره وه دیت، بۆنی یاده وه ری یاره که یه تی. ئەمه ش دهریده خات خۆشه ویسته که ی له هه موو جوانییه کانی سروشتدا ده بینیت، کاتیک شنه ی هه وای شه و دیت و په رده ی ژووره که ی ده جوولینیت، شاعیر لیزه وه بۆ ئەو ی دەر وانیته و اتا هەر شتیك له وانه ی له دوری شاعیرن، که ده جوولیتته وه، واده زانیته ئەوه یاره که یه تی دیت .

تا دهبینم بهژن و بالای ئه رخهوان

مهوجی ناو شووشه و بلوور پیموایه تۆی

لێره دا شاعیر بهژن و بالای یاره که ی به درهختی ئه رخهوان ده شو بهینیت. رووی گۆل و قژی درێژی وهک چنوو، خوشه ویسته که ی دینیته وه یاد. ئه مه به راورد کردنی جوانییه کانی یاره له گه ل جوانییه کانی سروشت، بۆیه چۆن وینه کانی سروشت سه رچاوه ی جوانی زه مین ، روخساری جوان و بلووری یاره که شی سه رچاوه ی خوشبهختی ئه ون .

هر هه ناسه ی هه ور و مژ شیدار بیی

لێره وه تا بیسنوو، پیموایه تۆی

کاتیک هه ناسه ی هه ور مژ و شیدار ده بینت و بۆنی باران دیته ژووره وه، شاعیر هه ست به بوونی مه عشووق ده کات. ئه مه په یوه ندیی نیوان یار و سروشتی پاک و بیگه ردیی ئه و درده خات، له کۆتاییدا ده لیت هه ر شتیک که خه یالی ببات، له نزیکه وه، تا دوورترین شوین، پیموایه یاره که یه تی. ئه مه هه ستی قوولی دلداریی و بیرکردنه وه ی شاعیره. دووباره بوونه وه ی رسته ی (پیموایه تۆی) ریتیمیکی تایبه ت به شیعره که ده به خشیته و جهخت له هه ستی قوول و جوان بینینی شاعیر بۆ یاره که ی ده کاته وه و چۆن هه موو جوانییه کانی ده وروبه ری له مه عشووقه که یدا ده بینیت.

عەشق و یار بە هەمان شیوێه لای قاسم تاباک، ئیجگار گرنگن، یادهوهرییه جوانهکانی بهندن به عەشقهوه، به لام دهیداته پال بابته و وینهی تر، تاباک دهلیت:

ده ساله ونی ... شهو نییه

گلۆپی ماله کهمت بۆ هه لئه کهم ... ده ساله ونی

شهو نییه له شیعریکا نه تدۆزمه وه ... ده ساله ونی

شهو نییه له ماچیکا نه تخوینمه وه

ئه وه منم ئیمان دینم ... به کاره ساتی سه فەر

ئه وه منم شهو نییه له سه فەرا سپی تر نه بم. (تاباک. هیلیا. ل. ۹-۱۰).

ئه م دهقه شیعریکی ههستیاری دلته زینه باسی دا بران، هیجران و دووری دهکات. دهنگی (من) ده رخه ری ههستیکی قوولی دلته نگیه بۆ که سیک که دهیناسیت به "هیلیا". ئه م شیعره چه ند ره هه ندیکی شوناسی تاکه که سی تیدایه:

۱- شوناسی ئەزموونکراو: دانپیدانان به ژیانیک که به دووری و دلتهنگی تیپه ریوه (ده ساله ونی) وهک دهستیکی سی به ند، ئاماژه یه به کاتیکی درێخایه ن له گه ل ههستی و نکردن.

۲- شوناسی رۆمانسی: ههستی خو شه ویستی و سۆز له ده برینه کانی (له ماچیکا نه تخوینمه وه) به دیده کریت و په یوه ندیه کی نزیک نیشاندات

٣-شوناسی داهینه رانه: (من) ی نووسەر ههولێ دۆزینه وهی خۆشه ویسته که ی دەدات له ڕیگه ی شیعره وه (شه و نییه له شیعریکا نه تدۆزمه وه) نیشانه ی په یوه ندیی نووسه ره به دنیا ی ئەدهب و نووسینه وه.

٤-شوناسی گۆراو: کۆتا دیری (شه و نییه له سه فه را/سپی تر نه بم) ده شیت ئاماژه بیت بو گۆرانی که سایه تی من، پیربوون، یان کاریگه ری قوولی ئەم دووری و دابرا نه. ئەم دهقه وا ده رده خات شوناسی تاکه که سه ی له په یوه ندییه هه ستیاره کاندای له کاتی دابرا ندا هه موو شتی کمان ده گۆریت، وهک چۆن یاده وه ری و هيجران ده توانیت کاریگه ری قوولی له سه ر خۆناسین و هه سه ته کانی تاک دروستبکات.

١-٦-به راوردی گه ران به دوای شوناسدا له شیعره کانی (ناسری حیسامی) و (قاسم تاباک) دا

-خاله هاوبه شه کان

گه ر به راوردیک له نیوان شیعره کانی ناسری حیسامی و قاسم تاباکدا بکه ین سه باره ت به چۆنییه تی گه ران به دوای شوناسدا، ده توانین چه ندین خالی هاوبه ش ده ستنیشان بکه ین:

1- گرنگیدان به شوناسی نه ته وه یی: هه ردوو شاعیر گرنگییه کی تایبه تیان به شوناسی نه ته وه یی داوه و له شیعره کانیاندا باسی خۆشه ویستی بو کوردستان و په یوه ندیی قوول له گه ل خاکی نیشتماندا ده که ن. هه ردووکیان کوردستان وهک دایک ویتا ده که ن، که خه مخۆری ڕۆله کانییه تی و له پیناویدا خوین ده پزیت.

٢- گرنگیدان به زمانی کوردیی: هەردوو شاعیر گرنگییەکی تایبەتیان بە زمانی کوردیی داوہ و پینانویە، کە زمان بەشیکی سەرەکییە لە شوناسی کوردیی. حیسامی بە "کلیلی دەرگای شوناس" و تاباک زمانی کوردیی بە "رۆحی نەتەوہ" دەزانن.

٣- بەکارهێنانی سیمبۆلە کەلتوورییەکان: هەردوو شاعیر لە شیعەرەکانیاندا سیمبۆلە کەلتوورییەکانی کورد، وەک جلی کوردیی، گۆرانی کوردیی، و نەوڕۆژ، بەکار دەهێنن بۆ بەرجەستەکردنی شوناسی کەلتووری کورد.

٤- پەيوەندی نێوان شوناس و خەبات: هەردوو شاعیر پەيوەندییەکی بەهێز لە نێوان شوناسی کوردیی و خەباتی کورد بۆ ئازادیی دروست دەکەن. ئەوان پینانویە پاراستنی شوناسی کوردیی بەشیکی لە خەباتی ڕزگاری کورد.

٥- دەرئەنجامی شوناسی ئایینی لە دەقە شیعیرییەکانی هەردوو شاعیری ناوبراو دا.

-خاڵە جیاوازهکان

لەگەڵ ئەو خاڵە هاوبەشەدا، هەندیک جیاوازی لە نێوان شیعەرەکانی حیسامی و تاباکدا هەن:

١- زمانی شیعیری: حیسامی زیاتر پشت بە هێما و وینەیی شیعری دەبەستیت، لە کاتیکدا تاباک زیاتر زمانیکی راستەوخۆ و سادە بەکار دەهێنیت بۆ دەربرینی پەيامەکانی سەبارەت بە شوناس.

٢- سه‌چاوهی ئیلهام: لای حیسامی زیاتر له سروشت و میژووی کوردستانه‌وه سه‌چاوه ده‌گریت، به‌لام لای تاباک زیاتر له پرووداوه سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییه هاوچه‌رخه‌کانه‌وه ئیلهام وهرده‌گریت بۆ ده‌برینی هه‌ستی شوناسخوازی.

٣- هیوا بۆ داهاتوو: حیسامی زیاتر گه‌شبینه سه‌بارت به داهاتوو شوناسی کوردیی و له شیعره‌کانیدا هیوا بۆ سه‌رکه‌وتنی خه‌باتی کورد وهرده‌بریت و ده‌خوایت، له کاتیکدا تاباک زیاتر نیگه‌رانه سه‌بارت به ئاینده و زیاتر جه‌خت له‌سه‌ر گرنگی پاراستنی شوناسی کوردیی له به‌رامبه‌ر هه‌ره‌شه‌کاندا ده‌کات.

١-٧- ئه‌نجامه‌کان

١- هه‌ردوو شاعیر گرنگییه‌کی تایبه‌تیان به‌ پرسی شوناس داوه و له‌ ڕیگه‌ی شیعره‌کانیان‌وه هه‌ولیانداوه به‌رگری له شوناسی کوردیی و به‌رجه‌سته‌کردنی بنه‌ما سه‌ره‌کییه‌کانی ئه‌م شوناسه‌ بکه‌ن.

٢- شوناسی نه‌ته‌وه‌یی و شوناسی زمانه‌وانی دوو ره‌هه‌ندی سه‌ره‌کی شوناسن، که له شیعره‌کانی هه‌ردوو شاعیردا زۆرتین گرنگیان پێدراوه. هه‌ردووکیان پینانویه، خاک و زمان دوو پیکه‌ینه‌ری سه‌ره‌کی شوناسی کوردین.

٣- شوناسی که‌لتووری ره‌هه‌ندیکی گرنگی دیکه‌ی شوناسه، که له شیعره‌کانی هه‌ردوو شاعیردا گرنگی پێدراوه. هه‌ردووکیان له‌ ڕیگه‌ی به‌کاره‌یتانی هه‌ما که‌لتوورییه‌کانی کورده‌وه، سروشتی

كوردستان و پيشاندانی ژيانی تاکی كورد، ههولیان بۆ بهرجهستهکردنی شوناسی كهلتووری كورد داوه.

٤-ههردوو شاعیر په یوهندییهکی بههیز له نیوان شوناسی کوردیی و خهباتی کورد بۆ ئازادیی دروستدهکهن. پینانویه پاراستنی شوناسی کوردیی بهشیکه له خهباتی رزگاری گهلی کورد.

١-٨-سههچاوهکان

یهکه م: به کوردی

أ- کتیب:

- تاباک.(٢٠٢٣). هیلیا. مهاباد : چاپه مهنی ژیر

- پیربال.(٢٠٠٩). کورد له دیدی رۆژه لاتنسه کانه وه. سلیمانی : ئەندیشه

- حیسامی.(٢٠٢٣). فرینی دوور. سوید : وهشانخانه ی ٤٩ کتیب

- هه ژار موکریان(٢٠٠٧). هه نپانه بورینه. ایران : سروش

ب- گوڤاری ئەکادیمی:

- محمد ، حەمەد. شاخەوان فرهاد، دلاوەر عومەر(٢٠٢٤). رەنگدانەوہی جینۆسایدی ئیزیدیہکان لە دیوانی (پیلایوی شەنگالییەکان) ی (مەلود ئیبراہیم حەسەن) دا. مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية. المجلد(١٩). العدد الثاني.ص١٣٢١.

ب- سايته ئه ليكتروني:

<https://kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=200904271706411733>

<https://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=%D9%82%D8%A7%D8%B3%D9%85%20%D8%AA%D8%A7%D8%A8%D8%A7%DA%A9&lng=1>

دووهم: به عەربی

أ- كتيب:

أدونيس. (١٩٨٥). الشعر والهوية الثقافية. بيروت: دار الآداب

ب- گوڤاری ئەکادیمی :

- الجبوري.خالد محمود خلف(٢٠٢٤). تجليات الانتماء في شعر نضال العياش. مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية.المجلد(١٩). العدد الثاني. ص ١٣٣

سيتهم : به ئينكليزي

أ- كتيب:

- Escarpit, R. (1971). **Sociology of Literature**. London: Frank Cass.
- Hall, S. (1996). **Questions of Cultural Identity**. London: Sage.
- Jenkins, R. (2014). **Social Identity**. London: Routledge.
- Said, E. (1993). **Culture and Imperialism**. New York: Knopf

